

לענין שלום בית--ברשות היחיד ורשות הרבים

Will divide talk into 2 parts: בית שלום in the home (רה"י) and in the community (רה"ר):

A) Sources and definitions שלום בית

1. מס' שבת דף כג ע"ב--אמר רבא, פשיטא לי: נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו.
2. מס' שבת דף כה ע"ב--(איכה ג') ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה. מאי ותזנח משלום נפשי? - אמר רבי אבהו: זו הדלקת נר בשבת.
3. [מאן א"ל א"ל א"ל] בראשית רבה (וילנא) פרשה יז ד"ה ח -- שאלו את רבי יהושע ... (רשימת תשובות לשאלות על ההבדלים בין איש לאשה)... ומפני מה ניתן לה מצות נדה, על ידי ששפכה דמו של אדם הראשון לפיכך ניתן לה מצות נדה, ומפני מה ניתן לה מצות חלה, על ידי שקלקלה את אדה"ר שהיה גמר חלתו של עולם, לפיכך ניתן לה מצות חלה, ומפני מה ניתן לה מצות נר שבת, א"ל ע"י שכבתה נשמתו של אדה"ר לפיכך ניתן לה מצות נר שבת.
א"כ: ב' טעמים לנ"ש--ש"ב, וכבתה נרו של אדה"ר
4. [מאן א"ל א"ל א"ל] שו"ת הר צבי או"ח א סימן קמ ד"ה ע"ד ההערה--מצטט ממי שרצה לומר שהנ"מ בין הטעמים הוא, דלטעם משום ש"ב, המצוה היא שיהא אור בבית וזה עיקר המצוה לא במעשה ההדלקה אלא בהאור ... אבל לטעם השני שהיא כבתה נרו של עולם, עיקר המצוה במעשה ההדלקה, שצריכה להאיר במעשה הפוך ממעשה הכבוי. ולכן לטעם ש"ב היה מן הדין שנוסח הברכה יהיה "על נר של שבת", ורק בשביל האשה שיש בה טעם נוסף שבשביל טעם זה עיקר המצוה הוא בהדלקה, ולכן גם באיש לא פלוג וקבעו מטבע בלשון "להדליק", וקמ"ל השו"ע דאפילו האיש מברך בלשון להדליק ולא על נר של שבת.
ואולי לפע"ד שכ"ע ס"ל שטעם נ"ש=ש"ב, רק שקדימת האשה היא מטעם כבתה (או מטעם אחר--ש"ע או"ח סי' רס"ג, שהנשים מזהירות בו יותר מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית)

The next item, from Maharal, is highly insightful and sophisticated and holds true for the concept of ש"ב on all levels--micro/macro:

5. מהר"ל, נר מצוה עמוד כו--צריך שיהיה נר ממש, לא מדורה כמו שיכול לקרב עצמו אל הנר ולהיות נהנה בו ... ודבר זה עושה שלום אל הכל, שכל אחד עומד בשלו ואינו נכנס בגבולו של אחר, ולכן נקרא נר של שבת שלום בית... לכן צריך שיהיה מדליק נר ולא אבוקה.

B) Relation of נ"ש to ש"ב

6. רש"י (לשבת כ"ג ע"ב) שבני ביתו מצטערין לישב בחשך. (וכ"כ הבי"א או"ח תרעח-א). וטעם זה של צער בחושך יש לו השלכות למעשה: שו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן קצט: שאלה: מי שכבה לו הנר בסוכות שחל בשבת אם מחויב לאכול בסוכה או לאו. תשובה: יראה דאין מחויב ופטור הוא מדינא וצריך לצאת לאכול שם בבית במקום שיש שם נר כדאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה ואין לך מצטער גדול מזה שמצטער לישב בחשך וכדאמר' בשבת ותזנח משלום נפשי זו הדלקת נר בשבת ופרש"י שמצטער' לישב בחשך.

7. [עוד נימוק: נכשל וכועס, וא"א לאכול] הארחות חיים לר' אהרן הכהן מלוניל ז"ל בה' שבת: שבמקום שאין נר אין שלום לפי שאדם הולך חשכים ונכשל ואז כועס על בני ביתו.

C) הלכות versus ש"ב

8. ארחות צדיקים, הקדמה-- ויחניף אדם לאשתו משום ש"ב, לבעל חובֶּ שֶׁלֹא יִלְחָצֶנּוּ, לרֹבֶּ שִׁילְמָדְנוּ תוֹרָה. ומצוה גדולה להחניף לתלמידיו ולחביריו, כדי שילמדו ושישמעו לדבריו לקבל תוכחתו לקיים המצוות. וכן כל אדם שהוא סבור שימשכנו אליו שישמע לו לקיים המצוות, ואם יבוא עליו בכעס לא ישמע לו, אלא בחניפות יקבל תוכחתו, מצוה גדולה להחניף לו כדי להוציא יקר מזולל. כי יש אדם שאינו מקבל תוכחה בגערה אלא בנחת

9. תרומת הדשן חלק א (ש"ת) סימן רסג--"שאלה: ראובן קיים כבר פו"ר ונתאלמן ורוצה לישא אשה וירא מקטטה שתהא בין האשה וילדיו, ומתוך כך נשאה לבו לקחת אשה שהיא מוחזקת לכל שאינה בת מריבה כלל אבל אינה בת בנים כלל, ואם לא ימצא אשה אפי' קזאת דעתו למנוע לישא אשה לגמרי מדאגתו על הקטטה יפה הוא עושה או לאו? ... "תשובה: (בקיצור: למנוע קטטה ובכדי שיהיה ש"ב, מוטב שישא את האשה שאינה בת בנים אף כי בזה מבטל מצוות ולערב אל תנח ידך).

10. ש"ת אגרות משה חלק יו"ד ב' סימן קסו ד"ה הנה האברים-- ולכן לצורך גדול יש להתיר לכהן לבקר חולה קרובו כגון מפני צערו הגדול כשהחולה הוא אביו או בנו, ומשום שלום המשפחה כשהם קרובי אשתו וכ"ש כשאשתו חולה שהוא ענין שלום בית וכדומה. אבל יברר מה שאפשר לו אם יש שם עתה מת ישראל ואם א"א לברר יש לסמוך שליכא שם מת ישראל, דאף בבית החולים גדול טובא כהא דבעלויו האספיטאל אשר שם איכא כמעט תמיד מתים מצד ריבוי החולים שנמצאים שם, מ"מ חולים ישראלים הם מיעוט ויש לסמוך כשא"א לברר שחולי ישראל הם מהרוב חולים לחיים והמתים הם מהנכרים שהם הרוב הגדול מהחולים.

11. [ש"ת אגרות משה חלק יו"ד ב' סימן קסו ד"ה הנה האברים--"שאלה: ראובן המדרשים (אייזנשטיין) עמוד רעז ד"ה מעשה ברבי מאיר--מעשה בר"מ שהיה דורש בלילי שבת בביהכ"ס ויצאה אשה אחת לשמוע קולו וערב לה, ובא בעלה מן התפלה ולא מצאה והיא יושבת עד שכבה נר שבת ובאה, אמר לה בעלה היכן היית, אמרה לו שמעתי קול הדרשן שבביהכ"ס וערב לי וישבתי עד זמן זה ... נשבע בעלה שלא תבא לרשותו עד שתרוק בפני הדרשן, ומפני שגדול היה ר"מ מאנה לעשות זאת והלכה לבית אביה. לאחר זמן נשאו העם ונתנו בדבר עד שנשמע הקול לר"מ. מה עשה ז"ל, אמר לאשה א' לכי דעי לי היכן פלוגית שנשבע עליה בעלה בדבר זה, הלכה אותה אשה ומצאה אותה יושבת עם עשר נשים ביום השבת נושאות ונותנות בדבר זה, הלכה האשה והגידה לר"מ. הלך אצל הנשים וישב על הפתח ואמר להן: מאיר אני, שמא יש בכן מי שהיא יודעת ללחוש העין מפני שעניי מרדה עלי, והיו הנשים אומרות לזאת האשה: לחשי עיני ורוקי בפניו כדי שתצאי משבועת בעלך, ואמרו הנשים לפני ר"מ: רבי, איני יכול ללחוש אלא זאת האשה, והלכו להן והניחוה לבדה. בקשה לילך עמהן, אחזה בידה ואמר לה: לחשי עיני כדי שתהיה רפואה על ידך, אמרה לו חיי ראשך שאין אני יכולה ללחוש, א"ל א"כ רוקי בה שבע פעמים והקב"ה ישלח רפואה, אמרה אין אני יכולה, ולא הניחה עד שירקה בפניו שבע פעמים ואחז בידה והוליכה לבית בעלה ואמר לה אמרי לבעלך אתה נשבעת שארוק לפניו פעם אחת כבר ירקתי שבע פעמים, והלך לבית הכנסת. וכבר ידעו בדבר, עמדו לתלמידיו ואמרו לו: רבינו כל זה בזית בתורה ובלומדיה, אמר להם כדאי לו למאיר להיות כרבו, מה שם המפורש שנכתב בקדושה אמר הקב"ה ימחק כדי לעשות שלום בין איש לאשתו (בסוטה), מאיר על אחת כו"כ.

אבל כמובן שאין ש"ב דוחה כל עבירה חמורה!

D) Expanded definition of ש"ב

12. סוכה דף נ"ג ע"א וע"ב בשעה שכרה דוד שיתין וכו' נשא אחיתופל ק"ו בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לעשות שלום לכל העולם כולו עאכ"כ, עייש"ה. משמע ברור שהלאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם נדחה במקום שיוכל להגיע מזה לביטול השלום, ושנית-- שהמושג של ש"ב הורחב מערך ביתי-משפחתי לערך אוניברסאלי.

13. גם ר' דברי בעל "משן חכמה" לבשלח, ד"ה והמים להם חומה

14. גם—אולי!—לענין קנאים אף כי המונח "שלום בית" לא נזכר בפירוש—ר' תשובה נ"ד בשר"ת ר' אלי' מזרחי.

E) and Heterodoxy ש"ב

15. ממר"ז זצ"ל בעמק הלכה ח"א סי' מ"ב:

אחד נדר מאה דולר לת"ת אם בנו ישוב מהמלחמה "בשלום", והבן שב בריא וחזק--עם נכריה בחיקו! האם חייב לשלם?

משנה טבול יום ד:--התורם את הבור ואמר ה"ז תרומה ע"מ שתעלה שלום, (אז אומר הת"ק) שלום מן השבר ומן השפיכה אבל לא מן הטומאה, רבי שמעון--אף מן הטומאה.
א"כ, מחלוקת בהגדרת "שלום"... לת"ק "שלום" ממעט חסרון בגוף התרומה ולא באיכות, ולר"ש גם באיכות. ממילא בנ"ד הת"ק יסבור שחזר "בשלום", ור"ש--שזה לא נקרא שלום. והרמב"ם (תרומות ד:יח) פסק כת"ק.
ומר"ז נושא ונותן ומסיק שהלכה כת"ק והאב חייב לשלם.

F) Our Responsibility for ש"ב as Orthodox Rabbis

16. אליהו זוטא (איש שלום) פרשה יז ד"ה אמר רבי אלעזר: אמר רבי אלעזר בן עזריה א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (שעיהו נ"ד י"ג) אל תקרי בניך אלא בוניך.

תמיד חשבתי על הפשט במאמר זה. מה בא ללמדנו? מדוע צמצמו חז"ל את חשיבות השלום לת"ח ולא לשום קבוצה אחרת? והאם זה מתאים למציאות שאמנם תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם?

לכאורה שתי תשובות לדבר: ראשית, ת"ח הם אנשים שאומנתם היא עולם הדעות, הסברות, ההשקפות. התנגשות הדעות והערכים--זהו לחם חוקם בכל יום, ובכן ת"ח נוטים לעבור מבחינת פלוגתא לבחינת פילוג, מחילוקי דעות למחלוקת-שלא-לשם-שמים, מעימות הסברות לסתם קטטות. על כן יש צורך מיוחד להזהיר ת"ח לבל יעברו את הגבול מהלכה לפוליטיקה, מהשקפה לענייני העוה"ז.

שנית, שדווקא ת"ח שהם נבונים צריכים להבין שאין צורך לעשות שלום עם מי שאין לו השקפה אחרת, ורק עם מי ששונה בדעותיו שייך לדבר על שלום.

אולם נראה לענות בעיקר לשאלתנו אם מאמר זה הולם את המציאות הדלה והרעועה שלנו: הנה מיד לפני זה בסדר התפילות אנו אומרים: "תנא דבי אליהו: כל השונה הלכות מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר (חבקוק ג) הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות" (מס' מגילה דף כח:). וזה קשה מאוד בעיני, הלא אם כן הוא, מדוע לא שונים מיד הלכות או לכה"פ הלכה אחת? מדוע לומדים מיד אגדתא ולא מאמר הלכתי?

ונראה, שמסדר התפילות למד פשט במאמר האליהו זוטא שתלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, אינו בא כסתם תיאור של מצב מסוים, דהיינו, שדרך כלל ת"ח מרבים שלום בעולם, אלא שזהו דין, זהו ממש הלכה, שחובה על כל ת"ח ות"ח להרבות שלום בעולם, עליו להתייחס בדרכי נועם ובדרכי נימוס גם לת"ח אחרים שאין דעתם כדעתו, וגם לסתם בני אדם, וכך להשליט שלום בתבל. אין זו אגדה, זו הלכה!

ואולי לזה כיוון התדב"א: יש דברים שאדם יכול לחשוב שהם סתם הליכות עולם, ואינם מטילים חובה על האדם, ועל-כן אמר אל תקרי הליכות אלא הלכות, שיש הליכות שהן יותר מהליכות, והן עולות לדרגה של הלכות ואותן צריכים גם ליישם במציאות גם ללמוד בעיון וכך לזכות לחיי העולם הבא.

So, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, it is not a description of the real situation, it is not even a recommendation for a criterion as to who is and who is not a

genuine ת"ח--although it is that too. It is a law, an obligation, a sacred requirement of scholars to be peace-makers not peace-breakers, to influence by education not by legislation, to teach not to coerce, to be authoritative not authoritarian, to persuade not to bully, to consult not insult.

We must not tolerate individuals, no matter what their official position, who--either from self-righteous zeal or from purely unzipped ego--seek to destroy reputations of people who dare to disagree with their rulings or policies. This is not at all personal: I confess to you that when I am attacked by such people--as happens occasionally--it does not overly disturb me. I can live a full life even with the scorn of such intemperate and power-hungry individuals. I am not afraid of them. What does bother me terribly is how this affects their תלמידים--youngsters and young men who are bright and yet have allowed themselves to be brain-washed and thus believe that a Rosh Yeshiva can do no wrong, is always right and, worst of all, everything you have to know you can learn from him and every aspect of your life must be guided by him. To me, this is a frightening development, and represents an unprecedented abdication of intellectual independence and moral responsibility. Roshei Yeshiva who demand such blind obedience from their charges are over-reaching in a manner that is dangerous and un-Jewish, and those who submit to such authoritarian intimidation are pathetic impersonations of genuine תלמידי חכמים who need to learn how to be מרבה שלום בעולם.